

Vegan Etiğın Kürdistan Kodları

Osman Oğuz¹

Vegan beslenme hakkını hapishane koşullarında bile kararlılıkla savunan ve kazanan Osman Evcan'a...

Yol, Köy Yeri, Etê ve Çocukluk

Tastamam 90 kilometre. Antep'in merkezinden Araban namlı ilçeye bağlı köyümüze. Yolun ortasına vardıkdan sonra, evren değışiyor artık. Evren dediysem, gerçekten evrenden bahsediyorum; toprağından gökyüzüne dek.

Reno 12 marka arabamızla düşmüşüz yola. (*Toros* demeye varmıyor dilim, çağırıldığı hafıza malum.²) İlerledikçe yıldızlar çoğalıyor, yol bozuluyor; toprak asfalta galip geliyor ve arabanın peşine takılmayı huy edinmiş köpekler çıkıyor meydana. Çocuğın şöleni meraktır ya, yol seyirlik temaşaya dönüyor artık. Engebeler hızı yavaşlatıyor, hayat da arabaya ayak uyduruyor sanki. İnsanlar daha fazla konuşuyor; yol kenarında hayvanları önüne katmış yürüyen amca daha tasasız, acelesiz. Kürtleşiyor hayat, Kürtlük burada zaten hayatı imliyor. Fabrikasyon düzen ve betonarme mahalle, yerini "temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olan" köyün kerpiç ahalisine bırakıyor.

¹ Antep'te 1989 yılında doğdu. Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı okurken aldığı hapis cezası nedeniyle 4 yılı aşkındır Almanya'da yaşıyor. Yeni Özgür Politika gazetesinin editörü ve yazarı. oseoguz@gmail.com.

² Adnan Çelik, "Savaş ve Bellek: Doksanların Zorla Kaybetme Fenomeni Olarak Beyaz Toros", Toplum ve Kuram Dergisi, Sayı 10, sf: 41-58.

Az sonra bizim köye ulaşıyoruz. Belki o sırada Koma Amed'in "Hay Nik Na"sını arabaya dolduracak olan teyp kapanıyor. Üst yanında sürgü bulunan ama kilidi bulunmayan kapısını açıyoruz evin. Nenem bahçede elini beline atmış, bizi bekliyor. Babam, annem, kardeşim ve ben sırayla uzanıyoruz eline; saçımızdan koklayarak öpüyor her birimizi. Elleri sert bir kabukla kaplı, yüzü derin çizgilerle. Öpmek için her dokunduğumda eline, köyde olduğumu ve daha çok da asla kentte olmadığımı daha iyi anlıyorum. Kürtlüğün zihnimde en fazla yan yana durduğu şey belki de nenemin kabuk bağlamış elleri, çizgilerle dolu yüzü, dik omuzları üstündeki kederli bakışı oluyor. Bir de bir türlü kuramadığım bağ. Hepimizin bizim ora Kürtçesinde "anne" demek olan "Etê" sözcüğüyle andığımız nenem, neredeyse hiç Türkçe bilmiyor; ben Kürtçe bilmiyorum.

"Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk / Hiçbir yere gitmiyor" diyor Edip Cansever. O günlerin her bir anı, "kurucu bir öge" olarak etime işliyor. Belki bilmelerin en güçlüsü.

Zilan, Dilan, Reşo, Pitê, Beko ve Apo

On dördümdeki ölümüne kadar Etê'yle hiç konuşmadım neredeyse ama belki de çok konuştum. Bilmiyorum. Bildiğim şu: Kabuk bağlamış elinin dokunuşu, her sözüm ve eylemimde bir biçimde bulunuyor. Yirmi üçümden sonra et yemeyi tümünden terk etmemde de onun payı, katkısı büyüktür sanırım. Anlatayım.

Etê, son oğlu da ailesini alıp kente göç ettikten sonra, köy yerinde bir başına yaşamaya başlamıştı. Daha doğrusu hepimiz onu bir başına yaşar sanırdık. Oysa ondan fazla kedisi ve iki düzineye yakın keçisi vardı ölmeden önce. Onlarla kurduğu ilişkiye, belki de geriye kalan herkesle kurduğu ilişkiden daha fazla kıymet verirdi. Abarttığımı sananları şimdiden uyarıyorum, az bile söylüyorum: Emekle ve karşılıklı sevgiyle kurulmuş bir *hukuk* vardı aralarında.

Tüm kedilerinin ve keçilerinin birer adı vardı. Adları olunca, tarihleri, kimlikleri de oluyordu elbet. Etê, mutlaka Kürtçe bir isim verirdi onlara. Hatırladıklarımın bazıları: Zilan, Dilan, Reşo, Pitê, Beko...

Kediler içinden birine ise özel olarak değer ve emek verirdi. Besiliydi, Etê'yle birlikte uyuma ayrıcalığını en fazla elde eden de oydu. Tüm şansını da adından alıyordu. Adı Apo'ydu.

Babam, amcam ve başka pek çok kişi, ara sıra kızardı Etê'ye. Abarttığını düşünüyorlardı. Birkaç kez kedilerinden bir ikisini, etrafı görmesini engelleyecek poşetlere koyup köy dışına bıraktıklarına şahit oldum. Çocukluğum boyunca her köye gittiğimde, uzaklara bırakılmış bir kedinin nasıl olmuşsa geri dönmenin bir yolunu bulduğuda anlatıldı hep. Bu ayrılıklar Etê'yi acıtıyordu, belli ki kedileri de. Ama olsundu, en nihayetinde kedi değil miydi?

Etê'nin koyunları da vardı önceden. Bir defasında onu koyunlarının bir kamyonete yüklenmesini acıyla seyrederken gördüm. Sonradan, koyunları alan kişiye onları kesmeyeceğine dair söz verdirdiğini de işittim. Yalnızca Etê'yi teskin etmek için uydurulmuş bir yalandı bu tabii ki.

Et yemiyor değildi Etê. Et yemeyi cinayet işlemekle ya da hayvanlara kötülük etmekle eşdeğer gördüğünü de sanmıyorum. Fakat bir hukuku olan hayvanlara zarar vermeyi ya da birilerinin onlara zarar vermesini içine sindiremiyordu. Yalan yok, zaman zaman tavuk ve horozları, keçileri ya da koyunları arasından kesilenler olduğuna da şahit oldum ama bir bahane vardı mutlaka. Ya öleyazmıştı ya etrafa saldırıyordu ve öldürülmesinden başka çare kalmadığı söyleniyordu. Mutlaka duası edilir, saygıyla ve şükranla davranılırdı.

Doğaya saygı ve şükrandaki törensellekle ilgili bir hatırayı daha eklemek, belki zihinsel var oluşunu açıklamak açısından faydalı olur. Bahçemizin orta yerinde, kocamış bir dut ağacı vardı. Bir keresinde onun dibine işlemek gibi bir gaflete düştüm. Etê, arkadan öfkeyle seslendi. Sonra, yeni nesilden olan ve Etê'nin söylediklerini pek de ciddiye almayan biri gülererek dediklerini tercüme etti. "Ziyarettir ağaç, nasıl üstüne işersin," diye kızıyormuş Etê.

Etê günün birinde yaşama veda ettikten sonra uzun yıllar boyunca, köye gidip de evin kapısını açan herkes oradan buradan çıkıverip kim gelmiş diye bakınan, belki de "annelerinin" yolunu gözleyen kedilerle karşılaştı. Öyle ya Etê, öldüğü günün sabahı Antep'e doğru giden minibüse binmeden önce -nedendir bilinmez ama güvendiği-

köyün delicesi bir oğlana sıkı sıkıya tembih etmişti: “Kedilerime ve keçilerime iyi bak, bahçeyi sula.”

Et yememeyi değil belki -zira, Et’ nin et yemeyi cinayetle özdeşleştirmek fıkriyle karşılaşmasına bile olanak vermeyen geleneksel bir yaşamı oldu- ama hayvanların bir hukuku olduğunu Et’den gördüm, öğrendim dersem, abartmış değil az söylemiş olurum.

İnsanlaşma Süreci

Et’ nin hayata baktığı yer, Fırat’ın kıyısında bir köy yeri idi. Günümüzde, kentlerimizde doğanın o yerdeki anlamının bile³ esamesinin okunmadığı aşikâr. Fakat değil mi ki insan, bilmek ve duymaktaki hüneriyle ayrılır. Her şeyin ve herkesin giderek daha fazla tükettiği ve tükendiği bir zamana hem çomak sokmanın hem çentik atmanın tek yolu -giderek yaygınlaşan ama aynı anda *uzaklaşan*- bilgiyi müdahalede kullanmak değil midir?

Doğaya “ihtiyacımız” yok bugün. Olsa olsa bir kenar süsü doğa, o da çok masraflı değilse. Etrafı asfaltla kuşatılmış ağaçlara ziyaret diyerek hürmet etmiyor kimse. Ağaçlar bir yana, şapşallaştırılmış hayvanlar bile çoğunlukla aksesuar. Onlarla kurduğumuz ilişkinin “hukukuna” dair sayılabilecek, sanırım bir dolu “ihlâl” var. Hayvanseverliğin ve doğaseverliğin popüler formu içinden -belki de öyle olmak zorundadır- iktidar ile malûl bir hümanizm fırlayıp duruyor. Hepimizin öyle ya da böyle hakiki bir kırıma ortaklık ettiğimiz gerçeği, bu ahvâl içinde görünmezleşiyor. Bir yandan hem maddi hem manevi üretimin endüstrileşmesi, öte yandan ise “ihtiyacımızın olmaması,” doğayla kurduğumuz bağı -aslında doğaya tam hükümranlık hissi dolayısıyla bizi- dumura uğrattıyor.

Burada bir analogi ile devam etmek isterim.

Türk toplumsallığına ilişkin ana akımın dışında üretilen bazı çalışmalar, bence çok doğru bir tespitle, şöyle söyler: Bugün ortaya

3 “Bile” diyorum çünkü Et’ nin ve köyün doğayla kurduğu ilişkiyi idealize etmekten de kaçınmak istiyorum. O ilişki de en nihayetinde, hem de şükrandaki bütün törenselliğe rağmen, iktidarcı bir ilişkidir. Fakat bugünkünün yanına yaraşır boyutta, kaba bir tahakküm değildir.

çıkan iktidarcı çılgınlık semptomlarının kaynağı, yüzlerce yıllık devlet-uluslaşma tarihinde ve en çok da son yüzyıldadır. Bu tarih, bedeli ödenmemiş toplu şiddet eylemleriyle doludur. Dolayısıyla Türk toplumsallığının en önemli kurucu unsurlarından biri, şiddettir. Bu kurucu unsur, Türk toplumsallığını iktidar ile neredeyse halvet etmekte ve manipülasyona fevkalade münasip hâle getirmektedir.

Diğer yandan... *İnsanlık*'ta ortaya çıkan bütün iktidarcı çılgınlık semptomlarının kaynağı, binlerce yıllık insanlaşma tarihinde ve özellikle doğaya tam hâkimiyet hissini yaygınlaştığı endüstrileşmenin ardındadır. Bu tarih, intikamını ancak çok uzun zamana yayarak alabilen doğaya karşı, bedeli büyük oranda ödenmemiş bir şiddet vasıtasıyla inşa edilmiştir.

“İyilik” gibi kavramlarla andığımız birçok amelden bahsederken, aslında simüle etmekten başka şey yapmıyoruz. İnanıyoruz; gerçekten iyi olduğumuzdan kuşku duymuyoruz. Fakat öte yandan birçoğumuz, irademiz dâhilinde hiçbir kötülüğe karışmıyor olduğumuza inansak bile aslında milyarlarca canlının zulüm görmesinin sorumluluğuna dolaylı değil doğrudan ortak oluyoruz. “Orada bir yerlerde” kötülük düzeni kurulmuş olmalı, içten içe biliyoruz; ancak bunu çevreleyen hakikati öylesine kuvvetli *simüle* ediyoruz ki, görmekten âciz hâle gelmemiz kaçınılmaz oluyor.

Eté'nin köyünde yaşamıyoruz, evet, ama hiç değilse bu yazının okurları, Eté'nin dahil olduğu “hayvancılık” namı egemenlik düzenini aşmanın, şiddetin kötücüllüğünden kurtulmaktaki gereğini kolaylıkla anlayabilecek bir ferasete sahip değil mi? Simüle etmeden, hakikatin gözlerinin içine bakarsak eğer... Katline doğrudan ortak olduğumuz canlıların gözlerinin içine bakmayı başarabilirsek...

Ajit-Prop

Buradan sonrasına, “bir portakal kasası üzerinde” diklenerek devam edelim...

Biz iyi, incelikli bayanlar ve beyler,

Her gün milyonlarca hayvanı, özgürlüğün zerresini dahi solumadığı kısacık bir ömrün ertesinde, ayakları birbirine sağlam iplerle

bağlanmış hâlde ve acılar içinde kıvrandırarak katleden bir şiddet düzeninin gönüllü ortaklarıyız. Gözümüzün önünde yapılması hâlinde dehşete düşeceğimiz, tüylerimizi ürpertecek ve çok büyük ihtimalle birkaç saniyeden fazla seyretmeye katlanamayacağımız yoğunlukta bir şiddet bu.

Önünüzde duran tavuk göğsü, yaşama gözlerini devasa bir kuluçka makinesinde açmış, ardından binlerce türdeşiyle birlikte yapışık düzen yaşamak zorunda kaldığı bir zindana yerleştirilip ilaçlarla çabucak büyümesi sağlanmış, bu sırada ağrı kesiciye de hiç gerek duyulmadan gagası kesilmiş, yeterince geliştiği düşünüldüğü anda kesim bandına yerleştirilmiş ve dakikada bilmem kaçının katledildiği bir düzenekte yaşamını yitirmiş bir tavuğa ait.

Adalar'da fayton çeken atları, sokakta eziyet edilen köpek ve kedileri, işkence edilen develeri, maymunları görünce gözleri dolan, "Nasıl olabilir, bir insan bunu nasıl yapabilir," diye düşünen naif ve -öyle ya- iyi yürekli arkadaş... Sofrana gelen etin öteberisini düşünüp de keyfini bozmak istemiyorsun, değil mi? Fakat üzgünüm: O et, senin, benim, hepimizin eline, yüzüne, aklına ve yüreğine bulaştırıyor kan lekesini. Yaşamı boyunca güneş dahi görmeden, hareket edecek alanı olmadığı için bir süre sonra gelişmemiş ayakları kendiliğinden kırılarak büyümüş bir hayvanın etini çiğnerken bir yandan hayvansever olabilir misin? Hissedebilir canlıların yaşam hakkının gaspına ortak olurken hayvanseverlik bir yana, iyi olabilir misin?

Ve şimdi, kendimi de katarak: Et yememekle suç ortaklığı yükünden kurtulduğunu mu sanıyorsun, muhterem vejetaryen arkadaş? Mesela, yılda 300 milyondan fazla tavuğun katılmak zorunda bırakıldığı yumurta üretimi vahşetine dahil olmak, yeterli doz bir katliam ortaklığı gibi görünmüyor mu gözüne?

Kapanış

Sağalmak için doğayla kurmak zorunda olduğumuz hakiki bağı, yaşadığımız çağda kotarabilmenin yolu -çok büyük ihtimalle- kalmadı artık. "Beş bin yıllık sınıflı toplumlar tarihiyle hesaplaşmak" ve "insanlığın özündeki doğal üretim biçimine geri dönmek" gibi iddialara sahip olanların mikro ölçekteki deneyimleri dahi başarısızlığa mahkûm oluyor. (Urfa'nın Viranşehir ilçesinde denenen

Ax û Aw Kolektifi'nin akıbeti, bu açıdan kılavuzluk edebilir.) Küresel iklim değişikliğine dair verilerin söyledikleri de herkesin malumu. Dolayısıyla kabul etmek zorunda olduğumuzu düşünüyorum: Gerçek bir kolektivizm ve ekolojik yaşamı toplumsal düzeyde deneyimlemek, dünya yeniden kurulmazsa eğer, imkân dâhilinde değil. “Dönülmez akşamın ufkundayız.” (Umarım bu iddiadan benim yıpranmış nikbinliğim sorumludur.)

Politik bildiri, uygun maddî zemin üzerinde can bulur. Öyle ya, memleketimiz -doğruları söylese dahi- zeminle uyumsuzluğundan dolayı belki ancak bir tarihsel metin olarak kalabilmiş ama can bulamamış bildirilerle doludur. Sözgelimi Etê'nin doğayla kurduğu bağa dair hatıradaki, bugün ancak bir anlatı olarak değerlidir. Çünkü yalnız Etê değildir yaşamı son bulan; onun üzerinde soluk aldığı maddî zemin de -belki izler bırakarak- ortadan kalkmıştır.

Peki et yememeye, canlılara yönelik adaletsiz şiddete ortak olmamaya çağırmanın, bugünün iktisadî, toplumsal ve siyasi zemini üzerinde can bulmak şansı var mıdır? Ben bütün karamsarlığıma rağmen bunun mümkün olduğunu düşünüyorum. Her gün milyonlarca hayvanın canına kast eden, yüzlerce milyon hayvanı sürekli olarak zindanda tutan ve zulmeden endüstriyi tümünden parçalamak mümkün olmayacak belki; ancak bu çağrının tek tek insanlar üzerinde hemen hayat bulan bir karşılığı olabilir. Zira hayvanlar üstündeki endüstriyel zulüm düzeni ile bağları koparmak, bunun ilk adımı olarak da “et” yememek gerektiğini söyleyerek bir *umuda* değil, hemen gerçekleştirilebilir bir *kopuşa* çağrı yapmış oluyoruz.

Ama binlerce yıllık *kültür*... Bırakınız statükoculuğu, muhafazakârlığı... “*Kültür, gericilerin son sığınağıdır.*” Zulme ortak olmamak, gündelik hayatınızı -dolayısıyla aklınızı- şiddetten, cinayetten ciddi biçimde arındırmak mümkün. Böylelikle şiddet ile bina edilmiş tarihinden de bir adım daha uzaklaşmış olmaz mı insan? Sağlıklı da üstelik. Daha ne olsun! Belki hiçbirimiz dünyaya Etê gibi bakmayı beceremeyeceğiz, belki hiçbirimizin akli o denli temiz olmayacak veya bu tuhaf karmaşadan kurtulmayı ne yapsak başaramayacağız. Yine de belki bir küçük adımla -içimizdeki katili, iktidarı hırpalayarak- biraz olsun sağalabiliriz.

